

Howardas Phillipsas Lovecraftas - aprašęs tai, ko nebūna

„Daugumoje šių kūrinių vienintelis išties siaubą keliantis dalykas yra prastas skonis ir menkas meistriškumas. Lovecraftas nebuvo geras rašytojas“, – 1945 m. rašė žymus amerikiečių literatūros kritikas Edmundas Wilsonas^[1]. Tuo metu Howardas Phillipsas Lovecraftas, per savo gyvenimą spausdinęsis tik bulvariniuose žurnaluose, jau kurį laiką buvo iškeliavęs anapilin (mirė 1937 m.), tačiau po jo mirties ėmė rasti vis daugiau jo kūrybai ir asmeniui skirtų leidinių. O štai dar po šešiasdešimties metų, 2005 m., atrinkti Lovecrafto kūriniai pristatyti klasikinės amerikiečių literatūros serijoje „Library of America“. Tai išties piktdžiugiškas literatūros istorijos pokštas, mat šios serijos sumanytojas buvo ne kas kitas, o Wilsonas – kaip sakoma, jis turbūt karste apsiverstų...

Tiesa, Lovecraftas čia ne vienas: lygiagrečiai su jo kūrybos vertinimu kito ir jo atstovautų literatūros žanrų statusas. Kaip pažymi amerikietis literatūros kritikas S. T. Joshi, Lovecraftas apskritai buvo vienas iš pirmųjų, kuris aiškiai suvokė rašąs žanrinę literatūrą, iš principo skirtingą nei vyraujančios srovės.^[2] Lovecraftas savo kūrybą vadino „keistąja“ (*weird fiction*), taip pat „baimės“ ar „kosminės baimės“ literatūra. Skaitytojas jo kūriniuose atpažins bruožus ir motyvus iš visų geriausiai žinomų žanrinės literatūros grupių, tokių kaip siaubo literatūra, mokslinė fantastika ar maginė fantastika. Šie žanrai, kuriuos visus kartu dabar linkstama vadinti „spekulytyviaja literatūra“, per XX a. suklestėjo ir tapo išties reikšmingi, sulaukė didžiulės komercinės sėkmės ir vis didesnio kultūrinio, socialinio, akademinio pripažinimo. Taip pamažu sau kelią skinasi nauja savarankiška literatūros samprata, todėl svarbu, kad klasikiniai veikalai būtų prieinami ir lietuviškai, – iš jų idėjų semsis lietuvių skaitytojai ir autoriai.

Žanro komercinė sėkmė, populiarumas savaime neužtikrina paskirų kūrinių vertės. Pavyzdžiui, dažnai manoma, kad siaubo literatūros tikslas yra skaitytoją išgąsdinti ar sutrikdyti. Jei tai būtų tiesa, vargu ar vertėtų dėti pastangas ir skirti laiką kūrybai ar skaitymui. Juk yra kur kas paprastesnių būdų patirti šias emocijas. Jau minėtas literatūros kritikas S. T. Joshi vietoj psichologinės kartelės siūlo taikyti humanistinį vertės matą: tokia literatūra turinti savais būdais vesti link ko nors, kas žmogiškai

reikšminga.^[3] Galbūt kalbant apie Lovecrafto kūrybą toks vertės matas šiek tiek prieštaringas, mat joje kaip tik nureikšminama visa, kas žmogiška, bet vis dėlto tai matas, ir jis leidžia skaitytojui ieškoti šioje literatūroje to, kas sužadina jo asmenybės šerdį ir nuspalvina jo ryšius su pasauliu, o ne tiesiog skaičiuoti šiurpuliukus.

Šiuo požiūriu Lovecrafto kūrybos išskirtinumą ir reikšmę patvirtina ne vienas komentaras ar interpretacija. Štai prancūzų rašytojas Michelis Houellebecqas stoja už neretai peikiamą (žr. Wilsono citatą pradžioje) Lovecrafto stilių, pabrėždamas pompastikos būtinybę norint pasiekti tą intensyvumą, kuris Lovecraftui leidžia peržengti gero skonio ribas ir įžengti į klijedesio, šėlsmo sferą.^[4] Gal būtent dėl šios ypatybės jo kūryba sulaukė tokio plataus atgarsio metalo muzikos scenoje, juk ten radikalumas, ekstremalumas irgi yra pamatinė vertybė? Prancūzų filosofas Quentinas Meillassoux siūlo alternatyvą Kanto kritinei filosofijai primindamas modernybės prarastą Didžiąją Išorę, nuo žmogaus nepriklausomą, svetimą tikrovę, ir filosofiškai apmąstydamas arche-fosilijas – pėdsakus iš to laiko, kai Žemėje dar nebuvo gyvybės.^[5] Skaitytojas pamatys, kad Lovecraftas turėjo savitą šių filosofinių motyvų viziją... Kitas filosofas, amerikietis Grahamas Harmanas tiesiai šviesiai skelbia Lovecraftą filosofinio „keistojo realizmo“ pirmtaku, aukštindamas jo pastangas aprašyti neaprašoma, suvedant savo kūrinių veikėjus žmones į akistatą su būtybėmis, kurios yra kuo tikriausios, materialios, regimos, girdimos ir užuodžiamos, tačiau niekada iki galo nepaklūsta žmogiško proto kategorijoms.^[6] Šios rinktinės apsakymuose ir apysakose stūkso miestai ir tūno būtybės, kurių aprašymai pasakotojui yra kone neįveikiamas iššūkis, o skaitytoją privers apčiuopti vaizduotės ribas. Beje, Lovecrafto kūrybos statusą ne menkliau patvirtina ir atgarsio sulaukusi polemika dėl jo atviro rasizmo: 2015 m. Pasaulio fantastikos apdovanojimų rengėjai nusprendė atsisakyti lig tol teiktų miniatiūrinių Lovecrafto biustų ir pakeisti juos kitokia statulėle. Sprendimas atrodo logiškas ir suprantamas, o rašytojo kūryba dėl to veikiausiai nenustos plėsti savo rezonanso lauko, tik jos vertinimas taps labiau niuansuotas ir (dar kartą) prieštaringas.

Kad ir kaip būtų, tikiuosi, jog ir lietuvių skaitytojams ši pirmoji išsamesnė pažintis su lietuviškai pristatoma Lovecrafto kūryba suteiks daug vaizduotės malonumų, ekstremalių stilistinių pojūčių, čia pat tykančio kosminio šalčio nuojautą ir primins, kokia kerinčiai įvairi yra klasikinė pasaulio literatūra.

Paulius Jevsejevas

¹ E. Wilson, „Tales of the Marvellous and the Ridiculous“, *Classics and Commercials: a Literary Chronicle of the Forties*, New York: Farrar, Straus and Company, 1951, p. 286–290.

2 S. T. Joshi, *The Modern Weird Tale: a Critique of Horror Fiction*, Jefferson, London: McFarland & Company, 2001.

3 Ten pat.

4 M. Houellebecq, *H. P. Lovecraft. Contre la vie, contre le monde*, Paris: Éditions J'ai Lu, 2015.

5 Q. Meillassoux, *Après la finitude. Essai sur la nécessité de la contingence*, Paris: Éditions du Seuil, 2006.

6 G. Harman, *Weird Realism: Lovecraft and Philosophy*, Winchester, Washington: Zero Books, 2012.